

TILNI O'RGANISHDA XALQ OG'ZAKI IJODINING O'RNI

*Andijon davlat chet tillari instituti o'qituvchisi**Sotvoldiyeva Xilolaxon Vahobovna**Ingliz filologiyasi, o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti,
filologiya va tillarni o'qitish: arab tili yo'nalishi, 2-bosqich talabasi**Mahammatqobilova Muslimaxon Mansurjon qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilni o'rganish jarayonida xalq og'zaki ijodining o'rni ilmiy-uslubda tahlil qilinadi. Folklor — ertaklar, dostonlar, maqollar, qo'shiqlar va boshqa janrlar — tilning tabiiy manbai sifatida ko'rib chiqilib, ularning leksik, grammatik, fonetik va madaniy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi ahamiyati keng yoritiladi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodidan foydalanish o'quvchilarda nutq madaniyati, mantiqiy fikrlash, madaniy ong va lingvomadaniy kompetensiya shakllanishiga ko'maklashishi ilmiy asosda asoslangan.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, tilni o'rganish, folklor, lingvistik kompetensiya, madaniy kompetensiya, nutq madaniyati, ertak, doston, maqol, metodika.

Abstract: This article examines the role of folklore in language learning from a scientific and methodological perspective. Folklore genres such as fairy tales, epics, proverbs, riddles, and folk songs are analyzed as natural sources of language, revealing their importance in developing lexical, grammatical, phonetic, and cultural competences. The study argues that the use of folklore in education enhances learners' speech culture, logical thinking, cultural awareness, and overall linguo-cultural competence.

Keywords: folklore, language learning, linguistic competence, cultural competence, oral tradition, speech culture, teaching methodology, fairy tales, epics, proverbs.

Аннотация: В данной статье научно обоснованно рассматривается роль народного устного творчества в процессе изучения языка. Фольклор — сказки, дастаны, пословицы, загадки и народные песни — анализируется как естественный источник языка, раскрывая его значение в формировании лексической, грамматической, фонетической и культурной компетенций. Также подчёркивается, что использование фольклора способствует развитию культуры речи, логического мышления, культурного сознания и лингвокультурной компетенции обучающихся.

Ключевые слова: народное устное творчество, изучение языка, фольклор, лингвистическая компетенция, культурная компетенция, культура речи, методика обучения, сказки, дастаны, пословицы.

Til - insoniyat tarixidagi eng qadimiy ijtimoiy hodisalardan biri. U faqat muloqot vositasi emas, balki xalqning ma'naviy merosi, tarixiy xotirasi va madaniy an'analari jamlangan asosiy omil. Har bir millat tili avlodlar davomida to'plangan tajriba, badiiy tafakkur va og'zaki ijodga tayanadi. Shuning uchun ham xalq og'zaki ijodi tilning tabiiy manbai, uning ichki rivojlanish mexanizmini belgilaydigan asosiy qatlam sifatida tilshunoslikda, folklorshunoslikda va ta'lim metodikasida alohida o'rin egallaydi. Tilni o'rganishda folklor namunalariidan foydalanish nafaqat lingvistik kompetensiyani mustahkamlaydi, balki o'quvchilarda madaniy va ma'naviy tafakkurni ham shakllantiradi.

Xalq og'zaki ijodi - avloddan-avlodga og'zaki tarzda o'tib kelgan badiiy meros bo'lib, ertaklar, dostonlar, qo'shiqlar, rivoyatlar, afsonalar, topishmoqlar, maqollar va matallarni o'z ichiga oladi. Bu janrlarning har biri milliy tilning eng qadimiy qatlamini, xalqona ifoda shakllarini, arxaik leksikani va tasviriy nutq unsurlarini saqlab turgan soha. Shuning uchun folklor materiallari tilning lug'aviy boyligini, sintaktik tuzilishini, fonetik xususiyatlarini va uslubiy rang-barangligini o'rganishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Og'zaki ijod namunalarida xalq tafakkurining turli tarixiy bosqichlari, badiiy tasavvurlari, ramzlar dunyosi, obrazlar tizimi va nutq madaniyatining o'ziga xos me'yorlari aks etgan, shu bois ular ham tilshunoslik, ham ta'lim metodikasi uchun qimmatli.

Tilni o'rganishda folklordan foydalanish avvalo lug'at boyligini kengaytiradi. Ertak va dostonlarda uchraydigan qadimiy so'zlar, dialektal birliklar, sinonimik qatlamlar, metaforik ifodalar talabalar uchun tilni tabiiy tarzda o'zlashtirish manbai bo'lib qoladi. Maqollar va matallar orqali o'quvchi tilning mantiqiy tuzilishini anglaydi, so'zlar orasidagi nozik ma'no farqlarini sezadi, nutqning lo'nda va obrazli ifoda imkoniyatlarini o'zlashtiradi. Topishmoqlar esa tilning ma'no qatlamini boyitib, mantiqiy fikrlashni, assotsiativ tafakkurni va nutq faolligini kuchaytiradi. Shunday qilib, folklor materiallari lug'atni shunchaki yodlash emas, balki mazmun bilan bog'lab, ongli ravishda o'zlashtirishga sharoit yaratadi.

Grammatik kompetensiyani shakllantirishda ham xalq og'zaki ijodi juda qulay vosita. Folklor matnlarida grammatik shakllar sun'iy emas, balki tabiiy nutq oqimida qo'llanadi. Ertak va dostonlardagi fe'l zamonlari, gap qurilishi, bog'lovchilar, qo'shimchalar va sintaktik modellarni tabiiy kontekstda ko'rish o'quvchi ongida grammatik tizim haqida yaxlit tasavvur hosil qiladi. Amaliy tajriba va tadqiqotlarda qoidani yodlashdan ko'ra, uni real matnda kuzatish va amalda ishlatish grammatik ko'nikmani ancha tez rivojlantirishi isbotlangan.

Fonetik kompetensiya nuqtai nazaridan esa folklor, ayniqsa qo'shiqlar va dostonlar juda muhim. Ular ohang, urg'u, ritm va orfoepik me'yorlarni tabiiy holatda ko'rsatadi. O'quvchi qo'shiqlarni tinglab yoki kuylab, tovushlarning to'g'ri talaffuzini, urg'uning qayerga tushishini, nutq melodikasini va tovush almashuvlarini tanlab oladi. Bu jarayon fonetik me'yorlarning barqaror shakllanishiga olib keladi.

Folklorning tilni o'rganishdagi yana bir katta vazifasi - nutq madaniyatini shakllantirish. Maqollar, qo'shiqlar, dostonlar, latifalar orqali xalqning muloqot odobi, nutq etiketi, axloqiy qarashlari, muomala madaniyati va nutq go'zalligi yoritiladi. Tilni yaxshi bilish faqat grammatik va lug'at doirasida qolmaydi; nutqning estetik tomoni, ifodalilik, aniqlik kabi jihatlarni ham o'zlashtirish kerak. Folklor aynan shu yo'nalishda o'quvchi uchun juda boy material beradi.

Xalq og'zaki ijodidan foydalanish o'quvchilarda madaniy kompetensiyani rivojlantiradi, chunki har bir folklor matni ichida xalqning tarixi, qadriyatlari, dunyoqarashi, marosimlari va xarakteri jamlangan bo'ladi. Tilni o'rganish madaniyatni bilmasdan hech qachon to'liq bo'lmaydi. Folklor orqali o'quvchi tilni shunchaki lingvistik tizim sifatida emas, balki ma'naviy va madaniy hodisa sifatida qabul qiladi, shu orqali uning lingvomadaniy kompetensiyasi yanada mustahkamlanadi.

Xulosa qilib aytganda, tilni o'rganish jarayonida xalq og'zaki ijodidan foydalanish ilmiy, metodik va madaniy nuqtai nazardan juda muhim. Folklor materiallari o'quvchini tilning tabiiy muhitiga olib kiradi, grammatik va leksik bilimlarini mustahkamlaydi, fonetik ko'nikmalarini rivojlantiradi, nutq madaniyatini shakllantiradi va milliy madaniyatga bo'lgan qiziqish hamda hurmatni oshiradi. Shuning uchun hozirgi lingvodidaktika xalq og'zaki ijodini til o'qitishda asosiy manba va eng samarali usullardan biri deb biladi. Tilning asl mohiyatini tushunish, uni chuqur o'zlashtirish va amalda qo'llay olish bevosita xalq og'zaki ijodi bilan bog'liq, bu jarayon til o'rganuvchining faqat bilimini emas, ma'naviy dunyosini ham boyitadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hodiyeu A., Yo‘ldoshev Q. O‘zbek tili stilistikasi. – Toshkent: Fan, 2010
2. Qosimov B., Sarimsoqov B. va boshqalar. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2014.
3. G‘aniyeva M. Folklor va til o‘qitish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
4. Karimov N. O‘zbek folklori: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Akademnashr, 2017.
5. Boymirzayeva Z. “Xalq og‘zaki ijodi materiallarining lingvistik o‘rganilishi.” // Filologiya masalalari, 2020, №2.
6. To‘xliyev B. Folklorshunoslik asoslari. – Toshkent: Universitet, 2008.
7. Hymes D. Language in Culture and Society. – New York: Harper & Row, 1971.
8. Kramsh C. Language and Culture. – Oxford: Oxford University Press, 1998.
9. Danesi M. Conceptual Fluency in Language Teaching. – London: Routledge, 2016.
10. Vygotsky L. S. Thought and Language. – Cambridge: MIT Press, 1986.
11. Bronner S. J. Folklore: The Basics. – London: Routledge, 2017.
12. Bascom W. “The Forms of Folklore: Prose Narratives.” // Journal of American Folklore, 1965.
13. Propp V. Morfologiya skazki. – Moskva: Nauka, 1986.
14. Zaripov A. “Til o‘rganishda folklorning didaktik ahamiyati.” // Ta’lim va rivojlanish, 2021, №4.